כיתה ט' | ספרות | שיעור 1 מתוך 4 | 45 דק'

ממלכתי וחמ"ד: מתאים לכיתה ט'. היצירות הנלמדות משתנות בין הזרמים ובין בתי הספר; בדקו את רשימת היצירות של בית הספר ושל הפיקוח בזרם שלכם.

הכירו את הרפגון: קומדיה ודמות טיפוסית

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יכירו את מולייר ואת ז'אנר הקומדיה
- התלמידים יזהו את הקונפליקט המרכזי: אב ששולט בחיי ילדיו בגלל אהבת הכסף
- התלמידים יבינו מהי דמות טיפוסית (טיפוס) ויאפיינו את הרפגון ככזה

📚 הטקסט

את המחזה קוראים בתרגום לעברית מתוך מקראת הספרות או בהוצאה שבספריית בית הספר. התרגומים מוגנים בזכויות יוצרים, ולכן מובאים כאן רק ביטויים קצרים; הניסוח המדויק משתנה מתרגום לתרגום.

הדמויות העיקריות: הרפגון, אב אלמן קמצן; קליאנט, בנו, המאוהב במריאן; אליז, בתו, המאוהבת בוואלר; ואלר, שעובד בבית הרפגון כמשרת כדי להיות קרוב לאליז; מריאן, צעירה ענייה שגם הרפגון רוצה לשאת; לה פלש, משרתו של קליאנט; פרוזין, השדכנית; מר ז'אק, הטבח והעגלון; ואנסלם, אדון עשיר ומבוגר שהרפגון רוצה להשיא לו את אליז.

בשיעור הזה קוראים את המערכה הראשונה (או קטעים נבחרים ממנה).

📖 הסבר למורה

"הקמצן" הוא קומדיה של המחזאי הצרפתי מולייר, שהועלתה לראשונה ב-1668. במרכזה הרפגון, אב אלמן עשיר שאהבת הכסף שלו חולנית: הוא מחביא תיבה עם סכום כסף גדול בגינה, חושד בכולם ומתקמצן על כל דבר.

שני ילדיו מאוהבים: קליאנט במריאן ואליז בוואלר. אבל הרפגון מתכנן אחרת: הוא עצמו רוצה לשאת את מריאן, ואת אליז הוא רוצה להשיא לאנסלם העשיר, כי אנסלם מוכן לשאת אותה בלי נדוניה. מכאן הקונפליקט: רצון האב והכסף מול האהבה של הצעירים.

הרפגון הוא דמות טיפוסית: דמות שמגלמת תכונה אחת בקיצוניות, כאן הקמצנות. השם עצמו לקוח מהמילה הלטינית harpago (אנקול, ובהשאלה: שודד). הקומדיה צוחקת על התכונה, ובאותה עת מראה כמה היא מזיקה לאדם ולמשפחתו.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דק')

חומרים: המחזה בתרגום (מערכה א'), לוח, דף עבודה

1. **פתיחה (5 דק'):** משחק: "מה הקמצן היה עושה אילו...?" (אילו מצא שקל ברחוב, אילו הוזמן ליום הולדת). שלוש-ארבע תשובות מצחיקות.
2. **הסבר (10 דק'):** מולייר, קומדיה ודמות טיפוסית; מציגים את מפת הדמויות על הלוח (מי אוהב את מי ומי מפריע).
3. **קריאה בתפקידים (15 דק'):** קוראים בקול קטעים מהמערכה הראשונה: אליז וואלר, קליאנט ואליז, והרפגון שמחפש בכיסיו של לה פלש.
4. **דיון (10 דק'):** שאלות הדיון.
5. **סיכום (5 דק'):** כל תלמיד כותב "כרטיס זהות" קצר להרפגון: שלוש תכונות ומשפט אחד שהוא היה אומר.

💬 שאלות לניתוח

הבנה (מה כתוב ביצירה?)

- מי הם ילדיו של הרפגון, ובמי מאוהב כל אחד מהם?
- מה מתכנן הרפגון לגבי מריאן ולגבי אליז?

פרשנות (מה זה אומר?)

- מהו הקונפליקט המרכזי במחזה? בין מי למי?
- איך מתבטאת הקמצנות של הרפגון ביחס לבני ביתו, לא רק ביחס לכסף?

הערכה (מה אני חושב/ת?)

- האם יש לדעתכם "הרפגונים" גם היום? מה היה הקמצן של ימינו מתקמצן עליו?

💡 הערות למורה

כדאי לתת לתלמידים לבחור תפקידים קבועים לכל היחידה; קריאה בתפקידים הופכת את המחזה לחי. מפת דמויות על הלוח שתישאר לאורך כל השיעורים עוזרת מאוד. מכיוון שהתרגומים שונים, לבדוק את הציטוטים מול התרגום שבידי הכיתה. למתקשים: לתת תקציר כתוב של כל מערכה לפני הקריאה.

📝 בדף העבודה

הדמויות והקונפליקט: 6 משימות, ומחוון מלא בעמוד השני.

מקורות

- "הקמצן" (ויקיפדיה)
- ספרות בחטיבת הביניים: אתר המפמ"ר במשרד החינוך

מחוון: הדמויות והקונפליקט

1. מריאן; ואלר; מריאן; אנסלם.
2. ב. כי אנסלם מוכן לשאת אותה בלי נדוניה.
3. דמות שמגלמת תכונה אחת בצורה קיצונית ומוגזמת. הרפגון מגלם את הקמצנות: כל מה שהוא עושה נובע מאהבת הכסף.
4. בתיבה שהוא קובר בבור בגינה. הוא חשדן, לא סומך על איש, והכסף חשוב לו יותר מכל דבר.
5. למשל: "הרפגון רוצה לחסוך כסף ולשלוט בנישואי ילדיו, אבל קליאנט ואליז רוצים להינשא מאהבה."
6. **מחוון לכתיבה:**
   - נאמנות לדמות (5 נק'): הפרטים מתאימים למה שידוע על הרפגון מהמערכה הראשונה
   - יצירתיות (3 נק'): המשפט והחלום משקפים את הדמות בצורה משעשעת
   - לשון (2 נק'): כתיבה ברורה ומסודרת